

<https://helda.helsinki.fi>

Mies nimeltä Nikita

Öhman, Mia Sorella

2019-04-18

Öhman , M S 2019 , ' Mies nimeltä Nikita ' , Filmihullu , Vuosikerta. 2019 , Nro 2 , Sivut 25-27 .

<http://hdl.handle.net/10138/319098>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Mia Öhman

MIES NIMELTÄ NIKITA

Nikita Mihalkov syntyi Voiton vuonna 1945, kun Neuvostoliitto kukisti fasismin ja koko maailma pelastui. Isä **Sergei Mihalkov** (1913–2009) oli lastenkirjailija, satiirikko ja kansallishymnin sanoittaja, äiti **Natalja Kontšalovskaja** (1903–1988) käänsi näytelmiä ja kirjoitti runoja. Nikita Sergejevitš pääsi lapsena isän kanssa toisen Nikita Sergejevitšin puutarhajuhliin. Sillä aikaa kun **Hruštšovin** vieraat juopuivat, pikku-Nikita kalasti turvamiehen kanssa. Mutta ei kaikkea sopinut tehdä. Nikita kaiversi nimensä isän uuteen kirjahyllyyn; Sergei totesi että jos siinä jotain pitää lukea, niin Sergei. Nikita arvosteli isän ammattia automatkalla; Sergei pysäytti ja totesi, että sillä työllä elämä maksetaan, kun ei kelpaa niin ole hyvä ja kävele. Kyse ei ollut ihan parista kilometristä.

Nikitasta tuli kuuluisa 18-vuotiaana. **Georgi Danelijan** elokuvassa *Romanssi Moskovassa (Ja šagaju po Moskve, 1964)* Nikitan esittämä Kolka on metrotöyrymaalla töissä, tuntee Moskovon kuin omat taskunsa, järjestee asioita parhain päin ja lähtee sitten lauleskellen liukuportaita ylös, kohti uusia onnellisia seikkailuja. **Birgit Beumers** tulkitsee, että Sergein pojasta tuli tämän elokuvan myötä Moskovon “kuningas”. (Beumers: *Nikita Mikhalkov. Between Nostalgia and Nationalism*, 2005.) Moskova-päivänä vuonna 2016 Nikita esiintyi Punaisella torilla: taustalle heijastettiin otteita elokuvasta ja Nikita lauloi siihen sanoitetun ja sävelletyn kappaleen (**Gennadi Špalikov/ Andrei Petrov**: Kävelen Moskovassa) melkein yhtä notkeasti kuin 50 vuotta aikaisemmin. Katsomosta menoa ihailivat **Putin** ja **Medvedev**.

Nikita opiskeli elokuvaohjaajaksi **Mihail Rommin** oppilaana, kuten isovelji **Andrei Kontšalovski** (s. 1937). **Velipekka Makkonen** on jo vuonna 1983 (SES: Studio 13) määritellyt Nikitan teemaksi venäläisyyden. Esikoiselokuva *Toverit (Svoi sredi tšužih, tšužoi sredi svoih, 1974)* on eastern, kansalaissodan päättymisen aikaan sijoittuva lähes homoeroottinen toimintaelokuva spaghettiwestern-vaikutteilla. *Rakkauden orja (Raba ljubvi, 1975)* sivuaa mykkäelokuvatähti **Vera Holodnajan** vaiheita ja käsittelee ihmisten rooleja ja todellisia ajatuksia ja tunteita niiden takana. **Tšehovin Platonov**-näytelmän pohjalta rakennettu *Keskeneräinen sävelmä mekaaniselle pianolle (Neokontšennaja pjesa dlja mehanitšeskogo pianino, 1977)* jatkaa naamioiden putoamisen teemaa. Toisen maailmansodan jättämiä haavoja tarkastelee vuonna 1979 valmistunut *Viisi iltaa (Pjat vetšerov)*. *Oblomov (Neskolko dnei iz žizni I. I. Oblomova, 1980)* on versio **Gontšarovin** romaanista: Nikitan mukaan Oblomov on oikeassa, venäläinen sielu ymmärtää ihmisiä ja elämää

paremmin kuin saksalainen. Lopussa poika juoksee maisemaan huutaen äitiä – ei niinkään omaa äitiään, toteaa Makkonen, vaan Äiti Venäjää.

Stalinin tytär **Svetlana Allilujeva** näki *Oblovovin* New Yorkissa, eikä kyennyt lähtemään teatterista koska häntä itketti niin paljon: elokuvahan kertoi hänen lapsuudestaan. Allilujeva palasi Neuvostoliittoon – ja lähti taas.

Vasili Šukšin ja **Federico Fellinin** jalanjäljissä kulkee *Rakas suku (Rodnja)*, 1982), jossa **Nonna Mordjukovan** esittämä äiti todistaa läheistensä moraalista rappiota ja alkaa laittaa asioita raiteilleen. Teatteriesitykseksi harjoiteltu *Ilman todistajia (Bez svidetelei)*, 1983) käsittelee eronneen pariskunnan suhdetta. Sitten Volga on virrannut ja Nikita tehnyt läjän megaelokuvia myyttisestä venäläisyydestä. Päättyönä täytynee pitää Stalinin aikaa käsittelevää trilogiaa *Auringon polttama (Utomljonnyje solntsem)*, jonka ensimmäinen osa (1994) sai Oscarin. Jumalaisen hieno on Nikitan roolisuoritus trilogian viimeisessä osassa (2010), kenraali Sergei Kotov (Kot = kollikissa, Kattinen) kaiken menettäneenä keskellä helvettiä. Elokvatrilogia yltää lähelle samaa siinä tapauksessa, että katsojan maailmankuva on sama kuin Nikitan. **Aleksei Balabanovin** elokuvassa *Žmurki* (2005) Nikita tekee ehkä hauskimman roolinsa gangsteripomo Sergeinä.

Nikita on näkyvä kulttuurivaikuttaja ja Putinin luottohenkilö ja ystävä. Media on tärkeä osa työtä. Sergein 100-vuotispäivänä 2013 Putin vieraili Nikitan kotona ja tapahtuma televisioitiin. Pari päivää ennen Krimin ”demokraattista” kansanäänestystä 2014 Nikita lausui valtiollisen Rossija-televisiokanavan lähetyksessä otteita **Dostojevskin** kirjoituksesta *Slaaveista. Pari erityisen henkilökohtaista sanaa jotka olen jo kauan halunnut sanoa* (1877). Dostojevski valjastettiin näin tuomitsemaan aikanaan Venäjän imperiumiin ja sitten Neuvostoliittoon tai sen vaikutuspiiriin kuuluneiden alueiden irtautuminen Venäjästä ja juokseminen Euroopan Unionin ja Naton suojiin. Mies nimeltä Nikita on pääsemättömissä roolistaan: hänet järjestetään paikalle aina kun tilanne niin vaatii.

Nikita ja hänen veljensä Andrei yöpyivät Helsingissä ollessaan usein **Jussi Kohosen** poikamiesboksissa Caloniuksenkadulla, koska Sergei oli tuntenut Jussin 1950-luvulta lähtien. Jussin luo sai tuoda naisiakin. Sergei toi myös korkea-arvoisia vieraita, kuten Goskinon johtajan **Filipp Jermašin**. Helsingin Sanomat kertoikin 7.6.1984, että Jermaš ja **Gustaf Björkstrand** allekirjoittivat Helsingissä elokuva-alan yhteistyösopimuksen. Jussin mukaan Sergei ei osallistunut elokuvalevitykseen, mutta Nikita ja Andrei ehdottivat usein elokuvia, joille voisi löytyä katsojia Suomessa. *Andrei Rubljov* saatiin tänne 1966, jo ennen kuin se oli tajuttu kieltää Neuvostoliitossa, toisen käsikirjoittajan Andrein tuella. Tarkovskin *Peili (Zerkalo)*, 1974) oli ilmeisesti sekin meillä

Andrein vinkistä jo aikaa ennen kuin se lopulta nähtiin Pariisissa tammikuussa 1978, ja sitten Helsingin *Capitolissa* huhtikuussa. Oma huvinsa oli siinäkin, että Jussin vieraana sai nauttia eroottisia elokuvaelämyksiä Pohjois-Esplanadin *La Scalan* yksityisaitiossa. Kun Andrei siirtyi 1980-luvulla Hollywoodiin ohjaamaan, hänelle saattoi soittaa Jussin luuta. Kun Sergei tarvitsi sairaalahoitoa, Jussi järjesti Helsinkiin loikoivat oltavat. Ei siis ollut kummallista, että kun lähdin Moskovaan arkistoja penkomaan keväällä 2018, sain Jussilta käskyn viedä henkilökohtaiset terveiset Nikitalle. Nikitan johtamat Moskovon elokuvajuhlat oli siirretty jalkapallon maailmanmestaruuskisojen takia heinäkuusta huhtikuuhun samalle viikolle kun olin kaupunkiin menossa, ja tietenkin Nikita ottaisi minut vastaan – olimmehan lähettäneet Elokuvatyöntekijöiden liittoon sata postikorttia hänelle ja toiset sata Andreille. Mielessäni näin Nikitan esittämässä elokuvaohjaajaa, joka sanoo paikalle eksyneelle tunkeilijalle kylmäävästi: Mitäs jos vaan häipyisit (*Lentoja unessa ja valveilla/ Poljoty vo sne i najavu*, 1982). Nikita on Venäjän kuuluisin ihminen Putinin jälkeen. Hänellä oma tv-ohjelma *Besogon*, missä hän nipottaa kansalaisten sivistymättömyydestä ja kosta julkiksille, jotka ovat menneet sanomaan hänestä jotain ikävää.

Huhtikuussa 2018 olen Moskovassa ensimmäistä kertaa sitten Neuvostoliiton. Mihalkovin kadulle osuneen harharetken jälkeen löydän arkiston. Seuraavana päivänä osaan paikalle jo aamusta, otan vastaan pinon kansioita ja istun niitä tutkimaan. Viereiseen pöytään istahtaa vanha mies. Hän nousee, kun saliin tulee hänen tuttunsa. Kättelevät, supisevat. Mies siirtyy eteeni istumaan. Siinä vaiheessa tajuan kuka hän on, tuijottelen aikani varmistaakseni asian ja esittelen sitten itseni. Elokuvatutkija **Valeri Fomin** ponnahtaa kevyesti ilmaan kun lausun taikasanat **Pentti Stranius**, viittaa mukaansa ja paineemme arkistotätiä ohitse portaikkoon puhumaan. Saan vinkin katsoa uusi neuvostoelokuva käsittelevä tv-sarja ja lukea elokuvaa tuotanto- ja levitysnäkökulmasta käsittelevä kirja, joka juuri on tullut painosta. Ja apua tämän Nikita-asian suhteen. Kysymys: ”Minun pitäisi toimittaa henkilökohtaiset terveiset Nikitalle. Miten se onnistuisi?” Fominin vastaus: ”Menette Elokuvatyöntekijöiden liittoon, vanhalle puolelle. Selittäte asianne aulassa. He ohjaavat teidät kolmanteen kerrokseen, jossa Nikitalla on toimisto. Hän ei välttämättä ole paikalla, mutta hänen sihteerinsä kanssa pääsette puhumaan. Toinen paikka josta voitte kokeilla häntä tavoittaa, on hänen tuotantoyhtiönsä TriTe. Näin me täällä Venäjällä toimimme.”

Saan Fominin viimeisen, nahistuneen käyntikortin ja terveiset toimitettavaksi Suomeen.

Seuraavana iltana ajan arkistohommien jälkeen metrolla ensin väärään suuntaan ja sitten takaisin (onnistuu se Helsingissäkin) ja tapaan Majakovskin patsaalla Suomi-Venäjä-seuran **Merja Jokelan**. Saamme neuvosto aikaista kohtelua *Dom kinon* vahtimestarilta – ”ei täällä mitään elokuvanäytöksiä

ole, tai jos onkin niin minä en tiedä niistä” – ja tapaamme pari Merjan ystävää, joilla ei hänen mukaansa ole korkeita käsityksiä Nikitasta. En sitten ota puheeksi. Ystävät ovat elokuva-alalla.

Meillä jotkut saivat Nikitasta tarpeekseen jo Ritarihuoneella 1980-luvun alussa. Pentti Stranius tulkkasi Elokuvataiteen osaston vierailuluennon ja kertoo:

Muistelen että sali oli tupaten täysi ja **Kristiina Halkola** katsoi Nikitaa silmät leimuten kun tämä julisti että ohjaaja on kuningas šakkipelissä, eikä varsinkaan yksikään naissukupuolen edustaja pysty ohjaamaan, "pitämään niin monta lankaa kädessään". Sanojensa vakuudeksi Nikita iski nyrkkinsä antiikkiseen kiemurajalkapöytään niin, että kansi halkesi ja vesikarahvi meinasi pudota lattialle. Sain sen onneksi kiinni...

Tverskaja on Moskovan pääkatu, joka johtaa Kremliin. Torstai-iltana olen niillä tienoin, tajunnut juuri missä sijaitsi Goskino. Yhtäkkiä poliisiautot ajavat ujeltaen ohi ja katuja suljetaan metallisilla aidoilla. Ihmiset kerääntyvät Tverskajalle ja kyselevät toisiltaan mitä tapahtuu. Pian selviää, että kyseessä on tulevan Voiton päivän (9.5.) paraatin harjoitus. Tankit vyöryvät aseisiin reitin varrelle ja raskas kulkue alkaa virrata kohti Punaista toria. Venäläiset ottavat selfieitä tankin kanssa. Haistelen katkua ja tunnen, kuinka kylmä hikinoro virtaa selkää pitkin. Koen aavistuksen siitä, miltä vaarista tuntui yövartiossa 20 asteen pakkasessa lähellä rintamalinjaa. Muistan Jussi Kohosen sanat: "Venäjällä kaikkeen sanoo viimeisen sanan aina armeija."

Perjantaina arkisto menee aikaisin kiinni. Ajan metrolla Majakovskajalle ja kävelen Elokuvatyöntekijöiden liittoon, vanhalle puolelle. Aulassa on metallinpaljastinkehikko, jonka läpi kuljetaan. Oikealla istuu leppoisa vartija, vasemmalla tiskin takana vanha vaaleatukkainen täti. Selitän, että haluaisin tavata Nikitan. Täti nauraa ja sanoo, että aina voi käydä katsomassa onko hän paikalla. Kolmas kerros. Jättäkää vaatteenne naulakkoon. Naulakko on valtava, ja sitä hoitaa toinen ystävällinen vaaleatukkainen vanha täti. Portaat ovat nuhjaantuneen punaisen kokolattiamaton peittämät. Seinillä on valokuvia. Yhdessä Nikita ohjaa ja **Pavel Lebešev** kuvaa. Kolmannen kerroksen aulassa on topattu ovi, sekin vähän repsottaa. Oven takana on käytävä, oikealla seinällä ovia, ehkä kymmenen. Kullanvärissä kyltissä lukee **Marlen Hutsijev**. Hänen täytyy olla satavuotias. Yhdessä kyltissä lukee LEHDISTÖ. Koputan, avaan oven. Vastaan pölähtää kaksi naista, tumma ja vaalea. Selitän kuka olen ja että haluaisin tavata Sergei Mihalkovin. Aa, te tarkoitatte Nikitaa, korjaavat naiset. Äh, niin tietenkin. "Valitettavasti hän ei ole usein paikalla, mutta voitte käydä tarkistamassa. Nikitan huone on tuolla perällä, lasioven takana. Hänen sihteerinsä on kyllä paikalla." Nikitan sihteerin on laiha kypsähkö blondi, joka naputtelee keskittyneesti näppäimistöä. Rakennekynnet. Selitän asian, ja hän keskittyy täysin minuun. Voin

jättää viestin, ja hän pystyy toimittamaan sen Nikitalle. Ei valitettavasti heti, koska elokuvajuhlat ovat juuri päättyneet, Nikitalla on muita kiireitä, mutta viimeistään ylihuomenna. Jätän sihteerille rasian suomalaisia suklaakonvehteja ja Moskovan elokuvajuhlien vapaalipun, jonka kääntöpuolelle olen kirjoittanut viestin: Onnittelut elokuvajuhlien johdosta! Mitä tapahtui Teidän ja **Oleg Tabakovin** välillä? Kaikkea hyvää Teille ja perheellenne toivovat Jussi Kohonen ja Mia Öhman. Kun poistun Nikitan toimistosta, vastaan tulee harmaapukuinen mies. Hän kysyy sihteeriltä, mitä asia koski. Sihtööri sanoo, että kävijä oli Suomesta. – Aa, Suomesta. Sepä mielenkiintoista!

Tabakov ja Nikita olivat parhaat ystävät. Sitten tapahtui jotain. Jussi halusi tietää mitä, infantiiliin tapaansa. Tabakov sai postuumisti kunniaa Moskovan elokuvajuhlilla 2018. Myös hän oli Putinin luottomiehiä.

Duumaa vastapäätä sijaitsevaan ostoskeskukseen pääsisi parhaiten autolla pysäköintiluolan kautta. Huomaamattoman katutason oven löydettyäni joudun isokokoisen vartijan tarkasteluun. Läpäisen. On täällä elokuvateatteri, ylimmässä kerroksessa. Hissi on piilotettu, liukuportaat kerrosten välillä johtavat milloin mihinkin. Elokuvateatteri on klubi johon ostetaan kausikortti. Yksittäisiin näytöksiin ei myydä lippuja. Ostoskeskus vaikuttaa hyvätuloisten tapaamis- ja shoppailupaikalta. Siellä on kaksi *Jedim kak doma* (*Syödään kuin kotona*) -ravintolaa. Ketju on Nikitan, Andrein ja hänen viidennen vaimonsa **Julia Vysotskajan** hanke, jota Putin on tukenut: venäläistä pikaruokaa. Andrei ja Julia tekevät *Jedim doma* (*Syödään kotona*) -ohjelmia televisioon.

Illan pimetessä suuntaan Novyi Arbatille *Dom knigi* -kirjakauppaan. Yritän löytää Valeri Fominin uusimman. Sitä ei ole. Nikitan uusin kertoo armeijavuodesta 1970-luvun alussa. Jussi muisteli, ettei Nikita viihtynyt armeijassa ja Sergei järjesti hänet pois sieltä. Asiassa voi olla perää; normaali asepalvelus kesti kai useamman vuoden. Kirjan ilmestyminen Voiton päivän nurkilla on tuskin sattuma. Nikitalla on jotain tekemistä lasten maanpuolustushenkisen järjestön kanssa. Kaupassa on esillä Voiton päivän koristeita ja sotakirjallisuutta. Kaiuttimista kuuluu Sergein kirjoittamia lastenrunoja, hänen syntymäpäivänsä kunniaksi. Sergein kotitalo on parin sadan metrin päässä. Puistossa talon edessä on patsas, jonka paljasti toukokuussa 2014 Vladimir Putin: Sergei istuu penkillä ja pieni tyttö seisoo vähän kauempana ojentaen kukkia kohti satusetää. Viereisellä tontilla on Nikitan elokuva- ja teatteritaiteen akatemia.

”Nikita on isänsä poika, ja vaikka hän onkin hyvä ohjaaja, on hän vielä parempi näyttelijä.” – Jussi Kohonen (1929–2018)